

הישיבה השלוש מאות ושמונה (שח)

ביום כ' באדר התשס"ט (16 במארס 2009) בשעה 13:30, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, משה אזור, שולמית אליצור, סיריל אסלנוב, יהושע בלאו, יעקב בן-טולילה, משה בר-אשר (יו"ר), גדעון גולדנברג, אהרן דותן, אבי הורביץ, אברהם טל, יוסף יהלום, חיים כהן, אהרן ממון, שלמה נאה, מנחם קיסטר;

החברים-היועצים יוחנן ברויאר, גיל הראבן, מרדכי כסלו, חיים סבתו, יוסף עופר, משה פלורנטין, שמואל פסברג, אורה שורצולד, עפרה תירוש-בקר; המנהלת הכללית טלי בן-יהודה והמזכירה המדעית רונית גדיש;

עובדי המזכירות המדעית נטלי אקון, קרן דובנוב, צביה זמירי, מלכה זמלי, דורון יעקב, תמר כץ, רחל סליג;

עובדי המילון ההיסטורי בנימין אליצור, רות גלצר, אורי מלמד, דורון רובינשטיין, אריאל שוה;

אורחים: בני משפחת ייבין וחברים; נציגי הוועדה למונחי היין מירה איתן, שי שגב, יוסף שטח.

- סדר היום:**
- א. דברי הערכה לפרופ' ישראל ייבין ז"ל
  - ב. הודעות
  - ג. מונחי יין
  - ד. מילים בשימוש כללי
  - ה. אישור הודעת ועדת הדקדוק

א. דברי הערכה לפרופ' ישראל ייבין ז"ל

מ' בר-אשר: חברי האקדמיה, משפחת ייבין, אורחים נכבדים, אני מתכבד לפתוח את ישיבת מליאת האקדמיה בדברים שייאמרו לזכר פרופ' ישראל ייבין ז"ל. ייבין היה שנים הרבה עמוד התווך של מפעל המילון ההיסטורי ולימים גם חבר האקדמיה. יישא דברו אחד מבכירי תלמידיו, חבר האקדמיה יוסף עופר.

י' עופר: נשיא האקדמיה, חברי האקדמיה, בני משפחת ייבין ומכריו, עובדי האקדמיה, מורי פרופ' ישראל ייבין נולד בברלין בי"ט בטבת תרפ"ג ועלה לארץ עם הוריו כשהיה בן שנתיים. הוא הלך לעולמו לפני כחודשיים, בכ"ב בכסלו, והוא בן 86. ישראל ייבין היה חבר האקדמיה ללשון העברית משנת תשמ"ז, ואולם הבית הזה היה

ביתו עוד עשרות שנים קודם לכן, בעת שעבד במילון ההיסטורי ועמד בראש המדור לספרות העתיקה.

בטקס לציון יובל השבעים של ייבין אמר עליו פרופ' זאב בן-חיים: "ידידי ייבין... כבר באותו הפרק נתבלטה תרומתך המיוחדת למפעל [המילון ההיסטורי] ברוחב ידיעותיך, ברוב נסיוןך בחקר כתבי־יד [...], בשיטתיות הקבועה בלבך, בנאמנותך הגמורה למטרה שהוקם המפעל לשמה – וראשון־ראשון בנועם הליכותיך עם שותפיך לעבודה" [לפני כבוד – ענווה, בעריכת יורם ייבין, תש"ע, עמ' 99].

כל מי שהכיר כאן את ישראל ייבין, יכול להצטרף לעדות הזאת על היקף ידיעותיו, עבודתו המסורה והשיטתית, נאמנותו לעבודה, ובראש ובראשונה נועם הליכותיו וצניעותו המופלגת. תרומתו למפעל המילון ההיסטורי גנוזה באלפי הדפים והכרטיסיות שהתקין ומשוקעת במסדי הנתונים ובמאגרים שנהנים מהם כל הנזקקים למילון וכל אלה שזידקו לו בעתיד. מאגרים אלו הם פרי עבודתם של רבים, וכמובן אין שם יוצרם נקרא עליהם. רק מי שהכיר את ייבין וראה את עבודתו באקדמיה במשך שנות דור, יודע מה גדולה תרומתו.

אעבור מכאן לדבר על מפעליו המדעיים שנקרא שמו עליהם, ושניים הם הגדולים שבהם: האחד הוא מחקר המסורה וכתר ארם צובה, והשני הוא מחקר מסורת הלשון המשתקפת בניקוד הבבלי.

כתר ארם צובה הוא כתב היד החשוב של התנ"ך. הוא נוקד ומוסר בידי בעל המסורה הידוע אהרן בן אשר. הכתר הגיע לארץ בשנת תשי"ח ונמסר למפעל המקרא של האוניברסיטה העברית. ייבין בדק אותו במקורו ובתצלום, חקר את מסורתו, תיאר בשיטתיות את הניקוד, את הטעמים והגעיות, ועסק גם בחלק מהערות המסורה. ספרו "כתר ארם צובה – ניקודו וטעמיו" יצא לאור בשנת תשכ"ט, והוא כולל חמישה חלקים: הניקוד, הגעיות בכ"א ספרים, הטעמים בכ"א ספרים, הגעיות בספרי אמ"ת והטעמים בספרי אמ"ת. החלק החמישי והאחרון על טעמי אמ"ת נראה לייבין החשוב ביותר, ונימוקו עמו:

ההטעמה המקובלת של ספרי אמ"ת שונה הרבה מהטעמת הכתר [...] [כאן] עבר הנוסח המקובל שלבים של סיסטמטיזציה ושינויים של סוגי הטעמה נדירים לסוגי הטעמה רגילים. חלק זה נראה לי כחשוב ביותר שבספר [מבוא, עמ' 2].

ובדברי המבוא לחלק החמישי כתב: "בעוד בכ"א ספרים הכללים המקובלים להטעמת משרתי המפסיקים הם מעטים ופשוטים ביחס, בספרי אמ"ת כללים אלה הם מרובים למדי [...] כשאנו בודקים את הטעמת הכתר מבחינה זו, מתברר להפתעתנו שתורה זו בו היא מורכבת עוד יותר, ולא מתוך רשלנות חלילה, אלא, להפך, [שימו לב למילה 'חלילה', שאינה רגילה כל כך בלשון החוקרים ומלמדת משהו על יחסו הנפשי של הכותב למושא מחקרו. י"ע] כתב־יד זה מנוקד ומוטעם בקפדנות מרובה. השוואת הכתר לכתב־היד הקרובים לו, וכן בדיקת הערות־מסורה וכללי דקדוק עתיקים, מבררות לנו, ששיטת ההטעמה שבהם משקפת את הטעמתם המקורית של נקדני האסכולה הטברנית [...] ואילו ההטעמה שבספרינו [...] יש בה שינוי צורה של הטעמה זו, על ידי פישוטם והיעלמותם של רבים מכלליה, בין מתוך חוסר הבחנה [...] בין במתכוון" [עמ' 281–282].

אזכיר שתי דוגמות לתופעות שפעולת ההרמוניזציה של הנקדנים והמעתיקים פגעה בהם עד שנעלמו כמעט כליל מכתבי היד המאוחרים ומן הדפוסים. הדוגמה הראשונה היא שני טעמים בתיבה אחת, כגון מירכא ורביע קטן בתיבה תַּאֲלֻמְנָה בתהלים לא, יט. בדפוסים סימנו געיה במקום הטעם הראשון במילה [שם, עמ' 282].

הדוגמה השנייה היא טעם מטעמי המקרא שגילה ייבין, והוא טעם שלא היה ידוע לחוקרי הטעמים שקדמוהו. זהו טעם משרת הבא לפני המפסיק הקרוי 'עולה ויורד'. אומר ייבין: "קובעים בער וויקס [חוקרי הטעמים] שמשרת העולה ויורד הוא הגלגל, המשמש גם משרת הפזר. כך קובעים גם חיבורים אחרים הדנים בטעמי אמ"ת וכך מוטעם בדפוסים; אך בכתר (וכן בכתבי היד העתיקים בכלל) משרת העולה ויורד ומשרת הפזר אינם זהים; משרת הפזר הוא הגלגל [...] צורתו עיגול שחסרה בו קשת קטנה [...] משרת העולה ויורד צורתו כאתנח הפוך [...] אין לו שם קבוע במקורות. להלן נקרא לו 'אתנח הפוך'" [שם, עמ' 333].

הרב מרדכי ברויאר ז"ל ניסה לאפיין את דרך עבודתו של ייבין. הוא כתב על הספר מאמר ביקורת מפורט (בלשונונו לה [תשל"א], עמ' 85–98; 175–191), וכינה אותו "ממשיך דרכם של בעלי המסורה". לדבריו: "ייבין – בניגוד לאנשי הדקדוק – עובד, כביכול, 'שלא על מנת לקבל פרס' [...] אין הוא נלאה מלאסוף פרטים, המלאים לעתים את הקורא. לפעמים יש שכר בעמלו, והרי הוא מגלה כללים, הסותרים את כל המקובל על אנשי הדקדוק. אך לפעמים הוא מגלה רק 'נטייה', שאין בה כדי כלל סדיר. ויש שהוא אוסף פרטים פרטים, הנראים שרירותיים או מקריים בלבד. רק אהבת תורה – שאינה מבקשת את גמול החידוש המדעי – תמצא סיפוק באוספים כגון אלה! [...] יבואו אחרים ויסבירו או ינסו 'לתקן' – בזכותו יגיעו לכך; שהרי הוא שהניח את היסוד שכל עבודתם תהא מושתתת עליו" [עמ' 87].

אי אפשר שלא להתפעל מעבודת הנמלים שהשקיע ייבין בתחום כללי הגעיות. "תחילה – חלוקת הגעיות לסוגים ולסוגי משנה; אחר כך – הבדלה בין סוגי ההברות ובין הטעמים השונים; ולבסוף – קביעת הכללים לכל סוגי הגעיות [...] וכל זאת לא על יסוד בדיקות מקריות של קטעים נבחרים, אלא על יסוד בדיקה שיטתית של כל הגעיות (!) שבכל המקרא. מבחינת ההיקף והיסודיות של הבדיקה דומה, שעבודה מעין זאת לא נעשתה מעולם" [שם, עמ' 190].

בתחום המסורה חיבר ייבין גם את הספר "המסורה למקרא". זהו ספר המבוא הקלסי לתחום המסורה, הסוקר את כתבי היד, את ספרות המסורה ואת כללי הטעמים. הוא יצא לאור תחילה כחוברת לימוד בהוצאת אקדמון, ובשנת תשס"ג יצא לאור בגרסה מורחבת ומעודכנת בהוצאת האקדמיה. הספר הזה תורגם לאנגלית (בידי ג' רֶלֶ), וכך יצא שמו של ייבין בעולם כראש המדברים בנושא המסורה.

כיוון שהזכרתי את הרב ברויאר, אומר כי זכיתי ושני מורים גדולים היו לי בתחום המסורה: הרב מרדכי ברויאר ופרופ' ישראל ייבין. שניהם חתני פרס ישראל על מפעלם המדעי; שניהם עמלו בפרטי הפרטים של המסורה; שניהם רכשו דייקנות מפליגה בתיאור המקרא לפרטי פרטים ובתיעודם המדויק של הפרטים שבדק; שניהם הלכו לעולמם בשנתם השמונים ושש.

מי שהכיר את השניים יודע שאין לך ניגוד כניגוד שביניהם: מזגו הסוער ולשונו החדה

והמצליפה של הרב ברויאר, שיעוריו הנוקבים ויורדים לתהומות הקושי, ומשם עולים אל פסגת החידוש; ולעומתו האופי השקט והצנוע של פרופ' ייבין, רתיעתו מכל ויכוח ומהרמת הקול ושמחתו בתיאור השקדני של העובדות, של ניסוח הכללים והנטיית, בפשטות ובבהירות.

השניים העריכו זה את זה וסמכו זה על זה. הרב ברויאר סמך על קביעותיו של פרופ' ייבין בענייני נוסח הכתר ונוסח המקרא, ובנה על פיהן את מהדורות התנ"ך שלו ואת ספרו על טעמי המקרא. פרופ' ייבין שיכח את מהדורת התנ"ך של הרב ברויאר, והמליץ לייסד על פיה את מהדורת "כתר ירושלים", שזכתה גם לשם "תנ"ך האוניברסיטה העברית". חיבורו השני של ייבין, והוא חיבורו הגדול בכמותו, הוא "מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד הכבלי" (ירושלים תשמ"ה). הספר מבוסס על מאות כתבייד המצויים בספריות שונות, והחשובים והעתיקים שבהם מקורם מן הגניזה בקהיר. ייבין ממייך את החומר העצום הזה לפי מידת עתיקותו ושימור המסורת הבבלית העתיקה, והוא דן בפירוט בתורת ההגה והצורות של העברית שנהגה בכבל בהשוואה למסורת הטברנית הידועה והמוכרת לנו.

מאות אלפי פרטים מצטרפים בו לבניין כולל, המעמיד לפנינו מסורת חשובה ממסורת הלשון העברית. קשה להצביע פה על חידוש מרכזי אחד, ולכן בחרתי להביא קטע מן ההקדמה, המבטא דווקא את חלקיותו של הממצא:

לאחר כל העבודה שהושקעה בבדיקת המקורות בניקוד בבלי לסוגיהם השונים, התמונה המתקבלת על מסורת הלשון הבבלית אינה שלמה, אפילו ברוב חלקיה. שכן בכל פרק ובכל נטייה מצויים פרטים מרובים, מהם מעניינים ביותר, שאין עדות עליהם, או שהעדויות שבידינו צעירה ואינה משובחת. עתים מצויות עדויות סותרות לצורה אחת, ואין לדעת אם יש באותו עניין שיטות שונות במסורת בכל או שאחדות מהעדויות אינן מהימנות [...] לפיכך התמונה העולה מחיבור זה על דקדוקה של מסורת הלשון הבבלית, אף על פי שהשתדלתי למצות את כל המקורות הידועים, לקויה בחסר, וידיעות נוספות ממקורות חדשים שיתגלו עשויות למלא בה מקומות ריקים מרובים [עמ' 3].

גם בתחום המחקר המורכב והמסועף הזה עמדה לייבין יכולתו לתאר את ריבוי הפרטים בלי להיבהל מן המורכבות, מן המידע החלקי העומד לרשותנו ומן הסתירות והניגודים שבחומר. לראות את הפרטים, למצוא בהם כללים ובני כללים וחריגים ולנסח במילים פשוטות את קווי המתאר העולים מתוך יער הפרטים. גם פה העמיד מסד נתונים ענק, שדורות של חוקרים עוד ייזקקו לו וינסו להשלימו, לעמתו עם ממצאים נוספים, להסבירו ולהבינו. מי יודע כמה תגליות חשובות טמונות עדיין בפרטי התיאור של ייבין, ומחכות לחוקרים שיבואו להסביר את מלוא משמעותן. ובי עצמי היה מעשה: באחד הימים נזדמן לי לבדוק את הכתר במקורו, ומצאתי פתרון לבעיה שנתחבטו בה החוקרים – נוסח משובש שייחסו לכן אשר. והנה התברר שלא בן אשר כתבו אלא יד מאוחרת שיבשה בטעות – ולא אפרט כאן את פרטי העניין. והנה, כשעמדתי לכתוב את התגלית החשובה, התברר שכבר קדמני ייבין באחד ממאמריו. ושוב: בחצי שורה ובהערה בסוגריים רשם את הממצא המרעיש שגיליתי.

ועוד משהו שמצאתי בין קפלי שורותיו של ייבין: בתיאורו את כתבי היד הקרובים לכתר הוא מונה את ארבעת המפורסמים שבהם: כתב־יד לנינגרד הידוע, שעליו מיוסדת מהדורת *Biblia Hebraica*; כתב־יד קהיר, המיוחס למשה בן אשר; כתב־יד המוזאון הבריטי וכתב־יד ששון של התורה, העתיקים והמפורסמים. ומוסיף ייבין ואומר: "עליהם [על כתבי־היד שבאוסף פירקוביץ] נוספים עוד כמה כתב־יד ממקומות שונים, ביניהם חשובים ביותר ג, ש1 (גילויי חשיבותו של ש1 זוקף אני לזכותי)" [כתר ארם־צובה – ניקודו וטעמיו, עמ' 3]. אמרו לי, רבותי, ככה זוקפים לזכותי?! לא במאמר מיוחד בעל כותרת מרהיבה, אלא בהערות סוגריים המתחבאת בתוך התיאור המורכב והמסובך הזה?! כמעט יכולתי לומר לכם שאת גילוי הערת הסוגריים הזאת בספרו של ייבין אני זוקף לזכותי... ועוד חשוב לומר: הישגיו המדעיים הגדולים והחשובים של ייבין לא באו לו בקלות. מראשית דרכו התמודד עם קשיים שיכולים היו להתיש ולייאש כל אדם מן השורה. ייבין התמודד עם קשיי פרנסה מילדותו ובמשך רוב ימי חייו. עד היכן הדברים מגיעים למדתי רק בעת האחרונה מן התיאורים של תולדות חייו שכתב בנו יורם ומהמכתבים הישנים שהביא. כדי להירשם לאוניברסיטה ביקש ייבין למכור את אופניו. בעת לימודיו התגורר בדירה חשוכה ללא חשמל. תקופה ארוכה נאלץ להפסיק את לימודיו ולעבוד לפרנסתו כסָּדָר ומגיה בבית הדפוס.

כל ימיו התמודד עם קשיי הראייה שלו. תחילה לקה בעין אחת ואחר כך בשנייה. אולם למרות זאת הצליח לחדד את כוח ההתבוננות שלו, וראה בכתבי היד מה שאין עינו של כל אדם רואה: את מה שכתבה היד הראשונה, ומה שמחקה היד השנייה וכתבה על המחק. כשפרש מעבודתו רכש והציב בביתו בירושלים מכונה מיוחדת המגדילה את התצלום שלפניו ומציגה אותו על צג גדול, והכול במאמץ נואש שלא לקפח את אהבת חייו: בדיקת כתבי היד ותיאורם לפרטיהם.

לאחרונה נמסר לידי הטופס האישי של ספרו של ייבין על הכתר. בטופס המיוחד הזה שולבו דפים לבנים בין דפי הדפוס, ועליהם הוסיף ייבין ורשם השלמות ותוספות: עדויות נוספות מכתבי יד שהגיעו תצלומיהם מרוסיה, הערות שהעירו אחרים על דבריו, תיקונים והשלמות שונות. כשקיבלתי לידי את הספר משך את תשומת לבי מקום אחד. היו בו שתי הערות שנכתבו כאלכסון בעט ובעיפרון, ו'עלו' זו על זו. כשעמדתי על משמעות הדבר התרגשתי עד מאוד: ייבין רשם הערה אחת על הדף הלבן. לימים מצא משהו נוסף להעיר באותו העמוד. באותו הזמן כבר נחלשה ראייתו, ולא הבחין שהדף שהוא רושם עליו אינו חלק וכבר רשומה בו ההערה הקודמת, וכך 'עלו' ההערות זו על גבי זו. סוד כוחו של ייבין היה שהוא פשוט נהנה מן הבדיקה ומן התיאור המדויק; לאו דווקא מן החידוש וההברקה, מן הקושיה והפתרון המבריק. גם כאשר השלים את מכסת שעות עבודתו וגם כאשר חזר לביתו בתום העבודה, לא יכול היה לוותר על הבילוי והעונג שבבדיקת כתבי־היד, שהיה בעיניו טוב מכל בילוי אחר.

חיבה מיוחדת רחש ייבין לכתבי היד של הפיוט. בשנותיו האחרונות פרסם כמה מאמרים על לשון הפיוט, ומשפרש מעבודה הקדיש את כל כוחותיו לתיאור לשון הפיוט וכתבי היד שלו. אילו זכינו היה מביא לפנינו ספר מונומנטלי שלישי העוסק בתחום זה. אולם כוחותיו הלכו ופחתו, וזכרונו בגד בו, ועדיין אין אנו יודעים אם החומר שהשאיר בתחום זה יזכה לעיבוד ולפרסום.

ביוכל השמונים שלו אמר ייבין לקהל הנאספים: "כל ימי עסקתי בנושא שאהבתי: מחקר כתבי היד. לולא האסון שאירע לי במות בני דב, היו חיי מאושרים". זכרו של פרופ' ישראל ייבין ומפעליו הגדולים יזכרו בבית הזה לדורות. והלוואי שתהיה בכך נחמה לאשתו בתיה, לבנו יורם, לכלתו ולנכדיו. יהי זכרו ברוך.

מ' בר-אשר: תודה רבה לאד' עופר על דבריו הנפלאים. אני מבקש להוסיף דברים אחדים. פרופ' ייבין העמיד מפעל חשוב נוסף במסגרת מפעל המקרא של האוניברסיטה. הוא איש שכתב את האפרט על המסורה, ושם שיקע נתונים רבים מאוד מכתבי היד המקוטעים מלנינגרד וממקומות אחרים. הוא אף עיצב במידה רבה את האפרט הזה, האפרט של כתבי היד העבריים מימי הביניים. למעשה הוא השלים את האפרט הזה לכל ספרי הנביאים האחרונים, אבל רק עבודתו על ספרי ישעיהו וירמיהו הגיעה לרפוס, ויש בלבי חשש שהחומר שאסף לספרים האחרים אבד. באמצעות המפעל הגדול הזה זכיתי אני להכיר אותו, להוקיר אותו וללמוד ממנו הרבה.

הצניעות המופלגת של ייבין באה לידי ביטוי גם בספרו הגדול "מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד הבבלי". אנו חוזרים ומשננים שמאז ספרו של סגל לא נכתב דקדוק שלם ללשון חכמים, ומרבים לציין את עבודתו הגדולה של הנמץ על הפועל בכתב יד פרמה. מי שמכיר את ספרו של ייבין לפרטי פרטיו, יודע שמשוקעים בו שני ספרי דקדוק – ספר דקדוק של לשון המקרא על פי מסורת הניקוד הבבלי וספר דקדוק מלא ללשון חכמים. יש בו שמות ופעלים שאינם מתועדים במקום אחר, ואפשר בהחלט לגבש לפיו דקדוק שלם של כל התופעות. חלק מן הממצאים שנראו לייבין חריגים באים ומתאשרים מעדים נוספים. למשל, בעיון שלו בכניין הכבד קל העי"ן יש נתונים חשובים מאוד, והמצאים בכתבי יד אחרים מתחזקים מהם ומחזקים אותם.

די בשני העניינים הללו כדי לציין את תרומתו האדירה של האיש הגדול והצנוע הזה למחקר. ברצוני להזכיר כמה אנקדוטות קצרות, שיש בהן חשיבות להארת דמותו. דרכו של ייבין כמורה בחוג ללשון של האוניברסיטה העברית צלחה מאוד, ונכרכו אחריו תלמידים רבים שאהבו את תורתו, את מידותיו ואת יחסו אליהם. בעת ששימשתי ראש החוג הצעתי לו להגדיל את משרתו מחצי משרה למשרה מלאה, וכך ענה לי ייבין: "לא אחליף את אהבתי הגדולה לאקדמיה ללשון ולמילון ההיסטורי בעבודה באוניברסיטה, הגם שהשכר מרובה יותר. אני מחובר למילון ההיסטורי ומעוניין להמשיך לעבוד בו".

אנו מציינים תמיד ובצדק את תרומתו האדירה של מורנו פרופ' בן-חיים לאקדמיה ולכינון מפעל המילון ההיסטורי. אבל בימים של חיפוש הדרך וכימים שעלה הצורך להכניס את העבודה למסלולה, אלמלא ייבין, לא היה הדבר עולה בידו של בן-חיים. ייבין היה עובד בסוף יום העבודה באותו המרץ הגדול של תחילת היום, ובשקדנות שבה עבד בשנים הראשונות באקדמיה, הוסיף לעבוד גם בשנה השלושים. חותמם של שני האנשים האלה, בשילוב המיוחד של ההוגה והמכוון ושל המבצע והמוביל, טבוע היטב בהישגיה של האקדמיה.

מעשה שהיה לפני כ-39 שנים, כאשר פרופ' קוטשר המנוח נאבק מאבק חריף בעיתונות על טוהר המידות של אנשים מסוימים וחברות מסוימות. נפגשתי עם פרופ' קוטשר

ב"קפה נאוה", וראיתי אותו נסער לאחר ריאיון עם עיתונאית פלונית. וכך סח לי: "הצעתני לה לראיין את פרופ' ייבין שהוא "למ"ד-ד"ר ווניק", והיא אמרה לי שמסיבה זו הוא לא מתאים לה".

לאחר שפרופ' ייבין הסתלק לעולמו שוחחתי על אודותיו עם שני אנשים שעוסקים בתחומים קרובים אליו ועבדו אתו במפעל המקרא. האחד אמר שייבין הוא טעות בקו הייצור של הקב"ה – לא הייתה בו לא שנאה ולא קנאה ולא תחרות, אלא פרגון ומידות נעלות. והאחר אמר לי שהוא חייב להאמין בקב"ה אם הוא מסוגל לברוא אנשים כמו ישראל ייבין.

פרופ' ייבין חסר לנו ויחסר לנו. אנו שבים ומנחמים את המשפחה, ומנחמים את עצמנו במורשה הגדולה שהותיר אחריו.

ב. הודעות

מ' בר-אשר: ברשותכם אמסור כמה הודעות. נשיאות האקדמיה והנהלה מינו את חברנו חיים כהן לעורך המשנה של המילון ההיסטורי, לצדו של העורך הראשי אברהם טל. המינוי תקף מעתה, עם מסירת ההודעה למליאה. אנו מברכים את האד' כהן על המינוי ומאחלים לו הצלחה.

גם ההודעה השנייה נוגעת למילון ההיסטורי. התחלנו בכינון של שתי חטיבות חדשות במילון: שירת ימי הביניים והספרות הרבנית בשנים 1050 עד 1550 בקירוב. הדבר מתאפשר לנו מכוח העובדים החדשים שנקלטו במילון. דיווח מפורט יינתן בישיבה אחרת.

לבסוף אזכיר כי הקיץ יתקיים הקונגרס ה-15 למדעי היהדות, ובמסגרתו תיערך ישיבת מליאה של האקדמיה.

ג. מונחי יין

ההקדמה לרשימת המונחים (מתוך ההודעה למליאה)

הוועדה למונחי היין הוקמה בשנת תשס"ז בעקבות פנייה של מר שי שגב. שי שגב אף הכין את המצע לדיוני הוועדה. רשימה של מונחים משלימים למצע הכין פרופ' עמוס הדס. בוועדה חברים ייננים, עיתונאים המסקרים את תחום היין ואנשי אקדמיה בתחום החקלאות המתמחים בגידול גפנים וביין.

חברי הוועדה – מטעם האקדמיה: קציעה כ"ץ, עמינדב דיקמן ואברהם יבין; יוסף שטח (סגן יו"ר ידידי האקדמיה); מקרב אנשי המקצוע – שי שגב (יו"ר), מירה איתן, עמוס הדס, אסף פז, שגיא קופר, יאיר קורן, עודד שוסייף, יותם שרון; מזכירת הוועדה: צביה זמירי.

הוועדה דנה בכ-700 מונחים והחליטה לכלול במילון 220 מונחים מתוכם. שאר

המונחים, ובהם זני ענבים, נפות יין וסגנונות ייצור, נותרו בלועזית ויובאו בנספחים בתעתיק לעברית.

מ' בר-אשר: אנו מתבקשים לאשר את המילון פרי עבודתה של הוועדה למונחי היין, וזאת הזדמנות להודות לאנשי המקצוע, לחברי האקדמיה שהשתתפו בוועדה ולמזכירה המסורה צביה זמירי. שלושה מאנשי המקצוע טרחו ויבאו גם היום: היושב ראש שי שגב, מירה איתן ויוסף שטח, שתורם מזמנו היקר לאקדמיה בכל מסגרת אפשרית. הרשימה הועברה לעיון החברים, והתקבלו הערות מועילות, ואולם לפני שנפנה להצבעה על אישור המילון, עלינו לדון בערעורו של האד' אבנר על ארבעה מהמונחים. נפתח במונח **בְּזִיךְ**.

א' אבנר: ברשימה יש כמה מונחים שלדעתי ניתן להם פירוש שגוי, ו**בְּזִיךְ** הוא אחד מהם. לפי הצעת הוועדה **בזיך** הוא החלופה העברית ל-*decanter* 'כלי זכוכית שמוזגים לתוכו יין כרי לאוורר אותו בחמצן'. ואולם **בזיך** איננו מיוחד לא ליינן ולא לנוזלים, ובכל אזכוריו במשנה הוראתו פשוטה – מין קופסה עם ידיה, והוא משמש לכל מיני צרכים.

מ' בר-אשר: זה איננו הכלי היחיד ששינה את צורתו ואת הוראתו בתולדות העברית.

א' אבנר: נכון שאפשר לחדש למילה עתיקה הוראה חדשה, אבל הדברים אמורים בשעה שפירוש המילה סתום או שחל שינוי ביחס למכשיר הזה. בעברית החדשה לא מצאתי **בזיך** בהוראה הניתנת לה כאן. במילון אבן-שושן יש תיעוד לשימוש ב**בזיך** אצל הסופר יהודה בורלא, אבל שם **בזיכי** הזכוכית הם כוסות קטנות.

מ' בר-אשר: האם יש לך הצעה אחרת במקום **בזיך**?

א' אבנר: לא. אבל קודם כול צריך לדעתי להסיר מהרשימה את ההצעה השגויה.

ש' שגב (יו"ר ועדת היין): **דְּקַנְטֵר** היא מילה אוניברסלית ויום-יומית בתחום היין; גם במסעדות. בחיפושנו אחר חלופה עברית לה, פתחנו ספר ארכאולוגיה העוסק בכלי החרס, ומצאנו שה**בזיך** דומה ל**דְּקַנְטֵר** בצורתו. המילה מצאה חן בעינינו כי היא הזכירה לנו את המילה **לבוזק** ואת המילה **זך**. אנחנו גם זקוקים למילה **בזיכה** – הפעולה של מזיגת היין לכלי הזכוכית הזה. אינני בא לסתור את דברי האד' אבנר, אבל אין לנו חלופה טובה יותר.

א' טל: *decanter* פירושו המילולי הוא להיפטר ממשקע.

מ' קיסטר: אני מצטרף להתנגדות של האד' אבנר להצעה **בְּזִיךְ**. **בזיך** במקורות אינו משמש רק לנוזלים, וגם כשהוא משמש לנוזלים, מדובר בכלי קיבול קטן – למשל

לשמן לנרות חנוכה. בעברית ובלשונות קרובות אין מחסור בשמות כלים מתחום היין, כגון **נבל יין, מזרקי יין, סף**. חלקם אינם משמשים בעברית החדשה, ואפשר לנצלם לצרכינו. איני רואה אפוא סיבה לכפות על הבזיך את המשמעות הזאת.

ש' אליצור: בשירה העברית בספרד יש **אִשִּׁיָּשָׁה**, מעין גביע או כוס. גם **אשישה** אינה משמשת היום, והפועל **אישש** יכול להתאים לפעולה שלשמה נועד הדקנטר.

מ' בר־אשר: כבר אבן־עזרא פירש את **אשישה** בשיר השירים כְּלָגִין של יין. האד' שגב, האם המונח **בזיך** משמש?

ש' שגב: עדיין לא. לאורורר היין נוהגים לצערי אוצרי היין לקרוא "חדרור היין".

מ' בר־אשר: אם כן יש צדק בהסרת המונח מן הרשימה והחזרתו אל הוועדה: המילה **בזיך** אינה מהלכת וייתכן כי איננה מתאימה למסומן המוצע.

נעבור לדון במונח **בְּשִׁמָּת**. המונח **בְּשִׁמָּת** – בסמ"ך – כבר מצוי במילוני האקדמיה כחלופה לארומה. ואמנם המגמה באקדמיה היא לכתוב מילים חדשות בסמ"ך. אבל לוועדת היין היה חשוב לשמור על הקשר למילה **בושם**, והכתיב המוצע הוא בשי"ן – **בשומת**.

האד' אבנר מתנגד למונח מעיקרו ומציע לקבוע לארומה את המילה **ניחוח**.

א' אבנר: הורתו ולידתו של החידוש **בְּשִׁמָּת** בחטא, משום שחידשו מילה במקום שהייתה מילה עברית מכבר. יתרה מזו, על אף ותיקותה לא נקלט החידוש בקרב דוברי העברית, ומדוע נִחִיה אותה כעת?

ר' גדיש: האד' אבנר מציע להחליף את **בסומת בניחוח** גם במילונים הוותיקים. השאלה היא אם בקרב בעלי המקצוע יש הבחנה כלשהי בין **בשומת** ל**ניחוח**.

מ' איתן (חברת ועדת היין): המילה **בסומת** יפה בעינינו, וכאמור הצענו לשנות את הכתיב לשי"ן כדי להבליט את הקשר שלה ל**בושם**. מרגע שחודשה היא משמשת בפנינו, ואף לפני שאושרה בוועדה, כבר אפשר היה למצוא אותה בכתבי עת מקצועיים. למילה **ניחוח** שימוש אחר; היא משמשת בהיבט חיובי בלבד ובהקשר של ריח נעים. לעומתה ארומה קשורה בכל סוגי הריחות, ובכללם חומרי ריח מלאכותיים, כגון זיעת הסוס וריחות אורווה.

מ' זמלי: המילה **בְּשִׁמָּת** כלולה בחוברת "60 מילים" שהוציאה האקדמיה בפסח דאשתקד. מאה אלף עותקים חולקו לציבור הרחב.

ש' שגב: גם במגזין היין הרשמי "יין וגורמה", המופץ לכל חובבי היין בארץ, המילה **בְּשִׁמָּת** מופיעה לא אחת. ברשימת מונחים לדוגמה של המילון שהתפרסמה הבוקר

ב"דיעות אחרונות" יכולים כשלוש מאות אלף קוראים לראותה, וביום שישי הקרוב היא תופיע שוב במיליון עותקים.

א' טל: לא אחת הזדמן לי לשמוע משפטים מעין "ליין הזה יש ניחוח", והכוונה הייתה לארומה. ניחוח הוא תוספת ריח טוב.

ר' גדיש: קורה כאן דבר מעניין. אנשי המקצוע מבקשים לשמש סוכני הפצה למילה שהייתה גנוזה בהחלטות האקדמיה זה עשרות שנים. בה בעת כמה חברי אקדמיה מתנגדים למהלך הזה ומציעים להחליפה במילה ניחוח אף שכפי ששמענו נדרשת הבחנה ביניהן.

הצבעה

בעד בשמת – 19

בעד ניחוח – 5

הוחלט: בשמת (aroma).

מ' בר-אשר: תחת בירה האד' אבנר מציע לקבוע את המילה העברית הוותיקה שֶכֶר. ר' גדיש: כבר בשנת תרצ"ה כתב אברהם קריב בעניין זה מכתב למערכת "לשוננו לעם" בעיתון "הארץ". אביאנו במלואו:

ילמדוני רבותי, משום מה נדחתה המלה המקראית שכר, שעמדה בחיותה כל הזמנים על יד המלה יין והוא מעלה בזכרוננו אלפי אסוציאציות ושרשה השקוף מדובב אלינו בלשון פתוי ואזהרה, – ומקומה ירש אנדרוגינוס לוועזי – בירה?! המומחים יוכיחו בודאי, שהשכר אשר השכיר את אבותינו לפנינו אינו דומה ל־Bier המרוה את צמאוננו כיום. אבל כלום היין שבמקרא דומה למיני היינות של ימינו אנו, וכלום כל שם מקראי הולם מכל וכל את המושג דהאידינא? וכלום המסורת העממית החיה הקוראה ל"ביר" – "שכר" מאז ומתמיד אינה שווה כלום? ומה טעם יש לתוספת ההא שבמלה "בירה" (שבאה "לשם שנוי" כנראה) – האין מדרך לשוננו לזכר את שמות המשקאות? [שפה קמה, קטע 129]

תשובת המערכת הייתה: "כבר העירונו על זה בגליונות הקודמים, ואין איש שם על לב. כנראה, חביב על השותים השם הגרמני דוקא".

מ' בר-אשר: אם כן המאבק הפומבי במילה בירה החל בתרצ"ה, אבל נראה שכל המאמצים לא צלחו והמילה הלוועזית נטועה היטב בלשוננו. כמובן גם המילה שֶכֶר מוכרת מאוד. האם היא משמשת את אנשי המקצוע?

מ' איתן: כן, אבל היא אינה מקבילה לבירה. שֶכֶר היא מילה כללית למשקאות תסיסה, וכיחוד לאלה העשויים פרות. בירה עשויה מרגנים, לאו דווקא מפרות.

ג' גולדנברג: בשפות רבות יש מילים למשקאות מקומיים הדומים לכירה, כמו שכר. ואולם נראה לי שהבירה האירופית נקלטה בעברית ובשפות אחרות מפני שהדוברים חשו שהיא שונה מן המשקה שהכירו מן הבית. ואם כך יש לה מקום גם היום.

א' טל: על פי המקרא אחד ההבדלים בין שכר ליינ הוא שאת השכר שותים בבוקר, ככתוב "הוּי מְשָׁכִימִי בַבֶּקֶר שְׁכָר יִרְדְּפוּ, מֵאַחֲרֵי בִנְשָׁף יַיִן יִדְּלִיקֶם" (ישעיהו ה, יא).

ס' אסלנוב: לדעתי צריך לשקול בחיוב את ההצעה לחזור לשכר. גם באכדית šikrum הוא משקה אלכוהולי העשוי מדגנים, וחשוב בעיניי לשמור על המצע המשותף לשפות השמיות השונות.

מ' בר-אשר: מהדברים שנאמרו אני מבין שבירה היא אחד מסוגי השכר. מן המילון המונח לפנינו ניכר רצון הוועדה להחליף מונחים לועזיים רבים במילים עבריות. עם זאת הותירה הוועדה כמה מילים לועזיות על כנן, ואינני רואה בכך כל אסון.

ה צ ב ע ה

בעד בִּירָה – רוב גדול

בעד שְׁכָר – 3

הוחלט: בִּירָה.

ר' גדיש: הוועדה הקפידה להגדיר את כל המונחים, והשגתו האחרונה של האד' אבנר היא על ההגדרה למונח יין. נאמר בה כי ביינ 'הכוונה בעיקר ליינ ענבים'. ואולם לפי האד' אבנר, חוקי המדינה אוסרים על השימוש במילה יין לכל משקה שאינו עשוי ענבים. יוצא אפוא שהגדרת יין במילון אינה עולה בקנה אחד עם החוק.

י' שטח (חבר ועדת היין): אין לוועדה כל בעיה לתקן את ההגדרה.

מ' בר-אשר: גם לאד' סבתו כמה הערות. עתה נפנה להשגותיו.

ח' סבתו: למונח דילול יש מילה עברית אחרת במקורות – זְמִיר.

מ' בר-אשר: כבר בלשון חכמים משמש לעניין זה השורש דל"ל, כגון "הַמְדַל בְּגַפְנִים" (משנה פאה ז, ה).

ג' גולדנברג: יש הזומרים לשם דילול, ויש הזומרים גם שלא לשם דילול. זמירת הגפן משמשת לדילול, לעיצוב ולמטרות אחרות.

מ' איתן: נכון. אפשר להשתמש במזמרה לשם דילול, אבל הדילול עצמו אינו זמירה.

ח' סבתו: הוועדה מציעה את המונח **יין נושן** בעוד שבלשון חכמים אנו מוצאים **יין ישן**, למשל "ישן [=יין ישן] משלאשתקד, מיושן משלוש שנים" [משנה בבא בתרא ו, ג]. אני מבין ש**יין ישן** נדחה כי לא מצא חן באוזני הסוחרים, אבל אינני רואה מה דופי יש בו. זה הצירוף העברי!

מ' איתן: מאז תקופת המשנה השתנו הנסיבות. בעבר לא היו התנאים המתאימים לשימור יינות אלא עד שלוש שנים; כיום אפשר לשמר יין עד חמישים שנה ויותר. לצירוף **יין ישן יש** בעברית שבפינו משמעות שלילית של יין שפג תוקפו משום שלא השתמר כראוי, ולכן הוא נדחה מפני **יין נושן**.

מ' בר-אשר: הגיעה השעה לאשר את המילון כולו בהצבעה.

ה צ ב ע ה

בעד אישור המילון – רוב גדול

אושר המילון למונחי היין.

הערת העורך: בעקבות הערות שהתקבלו על הרשימה לאחר פרסומה באתר מונחי האקדמיה הוקמה ועדת עדכון. ההשלמות והתיקונים אושרו בישיבת המליאה שכב בכ"ד במרחשוון תשע"ב (21 בנובמבר 2011).

ד. מילים בשימוש כללי

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

1. זמן תְּשׁוּאוֹת (בספורט, זמן המוקצה לקהל להריע לשחקן מצטיין במהלך משחק)
2. מְבָדָה – פיקציה; מְבָדֵי – פיקטיבי
3. סוֹדְרָן תְּרוּפוֹת (קופסה לתרופות המחולקת לפי ימים)
4. לוֹחֵית תְּרוּפוֹת / מְאַרְז בּוּעָה

רקע

1. זמן תְּשׁוּאוֹת (בספורט, זמן המוקצה לקהל להריע לשחקן מצטיין במהלך משחק) באנגלית משמש לצורך זה הצירוף *standing ovation*, והוא החל לשמש אצל כתבי ספורט באותיות עבריות: "סטנדינג אוביישן". המונח הלועזי נולד בהקשר של נאומים פוליטיים לציון התשואות שמקבל הנואם מן הקהל העומד על רגליו. בארץ חדר המונח לתחום הספורט, ובתחום זה יש חשיבות דווקא לממד הזמן ולא לעמידה. לפיכך החליטה הוועדה שלא לתרגם את המונח הלועזי כלשונו (מעין 'תשואות עמידה') אלא לקבוע מונח עברי על פי העניין עצמו.

ההצעה "זמן תשואות" היא על פי הצירוף "זמן פציעות". בשני המקרים הזמן מוחזר

אחר כך להמשך המשחק. בהגדרת המונח מובהר שאין הכוונה לתרגום המונח הלועזי במשמעו הרחב, אלא לשימוש בתחום הספורט בלבד.

2. מְבֵדָה - פיקצייה; מְבֵדִי - פיקטיבי

המילה פיקצייה משמשת בשימוש כללי במשמעויות הנעות בין שקר לבדיה, ויש לה גוון שלילי.

פיקצייה היא גם מונח בתחום המשפט, במשמעות ניטרלית-כמעט, והיא מציינת חוסר התאמה בין המציאות הממשית ובין המציאות המשפטית. לדוגמה, במשפט הפילי ההנחה שהכול בחזקת יודעים את החוק היא פיקצייה: היא לא הוכחה מעולם וברור שאינה אמתית.

בוועדה הוסכם שהגוון השלילי של המילה פיקצייה הוא חלש, ולכן השורש בד"י מתאים לתרגום אותה. גם מילים אחרות הגזורות משורש זה, כגון בְּדִיָּה, בְּדִיּוֹן, אינן שליליות בהכרח. לפיכך הוועדה מציעה את השם מְבֵדָה ואת שם התואר הנגזר ממנו מְבֵדִי.

הצעה אחרת - מְכָבֵב - נדחתה הן משום שהשורש כז"ב נראה לחברי הוועדה חריף מדי, הן משום הרמז ל'אכזבה' שאינה עניין לכאן. אשר לשם התואר, הוצע להשתמש בשם התואר הקיים בְּדוּי או בצורה מְבֵדָה.

יצוין שהמילה מְבֵדָה אינה חידוש גמור: בקרב מקצת חוקרי הספרות היא מילה נרדפת למונח בְּדִיּוֹן (fiction). אבן-שושן מביאה במילונו במשמעות 'משהו בדוי, פיקצייה'. בוועדה הובעה הסתייגות מקביעת מונח שכבר מתועד במילונים. אחרים סברו שייחודה למשמעות האחרת של פיקצייה יהיה בו כדי ליצור את הבידול הנחוץ בין שתי המשמעויות של המונח הלועזי.

3. סוֹדֵרֵן תְּרוּפוֹת (קופסת תרופות המחולקת לפי ימים; organizer, pillbox)

מדובר בקופסה שבה מאחסנים תרופות לפי זמני לקיחתן (ימים ושעות). הקופסה נמכרת בבתי מרקחת ומשתמשים בה בעיקר אנשים שצריכים לקחת כמה תרופות בזמנים קבועים לאורך זמן.

הצעת הוועדה סוֹדֵרֵן תְּרוּפוֹת מבוססת על המונח סוֹדֵרֵן המשמש בתחום המשרדי: סוֹדֵרֵן הוא תיק מחולק למדורים, המסומנים באותיות או במספרים (מונחי ארכיונות תש"ד, 1960).

הצעות נוספות שעלו בוועדה: אֶרְגוֹנִית תְּרוּפוֹת, סוֹדֵר תְּרוּפוֹת.

4. לוּחֵית תְּרוּפוֹת / מְאַרְז בּוּעָה

מדובר באריזת אלומיניום בעלת כיפות פלסטיק קטנות שבתוכן ארוזות טבליות, גלולות וכדומה. את לוח התרופות עצמו הרוקחים מכנים בקיצור בליסטר. מילה זו מציינת את סוג האריזה הזו בכללותו: blister pack, blister packaging = blister pack = blister pack, זוהי אריזה המורכבת מכיפת פלסטיק שקופה, המעוצבת לרוב על פי תבנית המוצר הנארז ומוצמדת למשטח תומך. היא משמשת לאריזת מוצרי צריכה קטנים כמו תרופות, עטים וסוללות, ואף למוצרים גדולים כמו צעצועים ומכשירים אלקטרוניים.

הוועדה התלבטה אם לחפש חלופה עברית לאריזת בליסטר בכלל או רק לאריזה המיועדת לתרופות משום ייחודה: את שאר האריזות משליכים לפח עם פתיחת המוצר, ואילו בזו של התרופות משתמשים שימוש יום-יומי, בעיקר כאשר על האריזה מצוינים ימים (גולות למיניהן). בדיון נחלקו הדעות אם נכון לקבוע מונח מבודד לצורך שימוש מסוים (אריזת "בליסטר" לתרופות) או שמא מוטב לקבוע מונחים מתוך ראייה מערכתית (מונחי אריזה בכלל). הוועדה החליטה ברוב קולות להתמקד בקביעת מונח לאריזת התרופות.

בין שתי ההצעות שלהלן לא נפלה הכרעה: לוחית תרופות ומֶאָרְז בּוֹעָה (ההצעה השנייה מתאימה לאריזות בליסטר בכלל), והמליאה מתבקשת להכריע ביניהן. עוד מבקשת הוועדה מן המליאה לקבוע עמדה עקרונית בשאלת קביעת מונחים לצורך השימוש הכללי במנותק מהקשרם המקצועי. הצעות נוספות לאריזת התרופות: טבלת תרופות, מגשית תרופות, חלת תרופות, תרופייה. הצעות נוספות לאריזת בליסטר: אריזת בועה, מארז יחידני, מארז חלל יחידני, אריזת תבליט, אריזת תבנית.

מ' בר-אשר: אנו פונים לדון במילים בשימוש כללי. ההצעה הראשונה היא זמן תשואות.

ר' גדיש: חבר הוועדה רוביק רוזנטל הביא את המונח לדיון בוועדה בעקבות שאלה שנשאל.

במילון למונחי התאטרון משנת 1940 נקבעו ל־*ovation* תשואות, וכדי להגדיל את סיכויי הקליטה של החלופה העברית, הוצע הצירוף **זמן תשואות** – על פי הצירוף המוכר **זמן פציעות**. הזיקה בין שני המקרים נובעת גם מאופיים: בשניהם מדובר בהפרעות למשחק הגורמות להארכת הזמן המוקצב לו.

א' אבנר: אם כך נראה לי שיש לתקן את ההגדרה שניתנה בסוגריים. כמו בזמן פציעות, מדובר בזמן שמחזירים למשחק בגלל התשואות שהפסיקו אותו, ולא בזמן שנדרש לתשואות עצמן.

מ' פלורנטיין: יש לי הבנה מסוימת בספורט, ולמיטב ידיעתי אין תוספת זמן למשחק בגין תשואות הקהל. בעיתונות המונח **סטנדינג אוביישן** משמש לצורך תיאור מהלך המשחק, לא לדיווח על הארכת הזמן. אם תאושר ההצעה הזאת, היא תהיה בגדר צירוף מוצלח לדבר שאינו קיים.

י' בלאו: ככל שהצלחתי להבין, הצעת הוועדה פוונה לציון הזמן שמחזירים למשחק. אם המשחק אינו מתארך, אין צורך במונח.

ק' כ"ץ: אני מציעה לברר שוב עם הפונים את כוונתם.

מ' בר-אשר: המונח לא יידון כאן כל עוד לא יתברר העניין לאשורו.

נדון עתה בחלופות המוצעות לפיקצייה ופיקטיבי – מבדה ומבדי. לטעמי אלה הצעות מוצלחות מאוד.

ר' גדיש: למעשה אין במבדה חידוש של ממש. המילה מתועדת במילונות העברית כתרגום לפיקצייה. ל־fiction יש שתי משמעויות בעברית. האחת היא בהקשר ספרותי, ובוועדה למונחי הספרות התחרו על תרגום המונח שתי מילים – בדיון ומבדה. לבסוף אושר בדיון, ומבדה נשאר פנוי למשמעות האחרת, הכללית. בשימוש הכללי פיקצייה באה פעמים רבות בהקשרים שאינם שליליים, כגון פיקצייה משפטית, ובשרה הסמנטי של השקרים, הרמאויות וההונאות השורש בד"י נתפס ה"רך" ביותר.

מ' קיסטר: האם נועצה הוועדה באנשי משפט?

ת' כץ (מזכירת הוועדה): התייעצנו עם ד"ר אביעד הכהן מהוועדה למונחי משפט. לדעתו הבחירה במבדה אינה מוצלחת בהקשר המשפטי משום שבתחום זה פיקצייה אינה מילה שלילית כלל. אבל כאמור המטען השלילי של השורש בד"י קטן ביותר.

מ' קיסטר: במקרה כזה, כשיש פנים לכאן ולכאן, עדיף להתייעץ עם קשת רחבה יותר של משפטנים.

מ' בר־אשר: כחבר הוועדה למונחי משפט נתקלתי לא אחת בהבחנה ברורה בשימוש במילים ובמונחים בין ההקשר המשפטי לכללי. נצביע אפוא על חלופה עברית למילה הכללית.

הצבעה

בעד מבדה, מבדי – 14
נגד – 2

הוחלט: מבדה (פיקצייה), מבדי (פיקטיבי).

מ' בר־אשר: נותרו לדיון שתי הצעות בתחום התרופות.

ר' גדיש: בהצעה סודרן תרופות אין חידוש יוצא דופן. הבעיה העיקרית נסכה על לוחית התרופות או מארז הבעיה. בקופסאות לתרופות יש מארז שבו נתונים הכדורים, הטבליות או הגוליות בתוך טבלה שיש בה מקום מובלט מפלסטיק שקוף או ממתכת. שיטת האריזה הזאת, המורכבת ממשטח יציב ומבועת פלסטיק המאפשרת לראות את המוצר, מכונה בליסטר ומוכרת גם מסוללות, ממברשות שיניים ואפילו מצעצועים גדולים. השאלה שהוועדה התלבטה בה רבות הייתה אם לתת שם כללי לאריזות מן הסוג הזה – מארז בעיה – או להתמקד באריזות התרופות. ההרגשה של חלק מחברי הוועדה, וכמזכירת הוועדה אני מצטרפת להרגשה הזאת, היא שלוחית התרופות משמשת יותר

מבמוצרים אחרים; היא נועדה לשימוש רב־פעמי, והיא אף עשויה להראות כמה גלולות כבר ניטלו ממנה. במוצרים אחרים האריזה מושלכת לאשפה מיד לאחר שהמוצר הוצא ממנה. מוצדק אפוא לקבוע שם נפרד ללוחית התרופות. עוד התלבטנו אם צריך לערב מומחים לאריזה ולהעניק שמות לכל אחד מסוגי האריזות.

א' דותן: השתכנעתי שלוחית התרופות והמארז הם שני דברים שונים. איננו חייבים לקרוא להם במונח אחד רק משום שבאנגלית שניהם נקראים בליסטר. אני מציע אפוא לאשר שני מונחים: המונח הכללי יהיה **מארז בועה**. אשר למארז התרופות, יש לזכור שהלוחית מיועדת גם לוויטמינים או לסוכריות, לא רק לתרופות. מסיבה זו הצעתי לוועדה לוחית **בועות או בועיות**.

ש' אליצור: הצירוף לוחית תרופות איננו שקוף דיו. כשראיתיו לראשונה, חשבתי שמדובר בסדרן תרופות דווקא. לדעתי די במונח הכללי **מארז בועה**; הוא יכול להיות מכוון לכל סוגי המארזים, והוא מובן דיו. אינני רואה סיבה טובה לייחד למארז הבועה המכיל תרופה מונח נוסף.

ח' כהן: מארז בועה אינו כולל את לוחית התרופות ואינו מייחד אותה. יש שאדם מקבל מהרוקח רק לוחית תרופות אחת מתוך הקופסה. הרוקח לא יקרא לה **מארז בועה**. לכן אני מסכים עם האד' דותן ומציע לקבוע שני מונחים, כללי ופרטי.

מ' קיסטר: אני משער שהמונח ישמש בעיקר את הרוקחים. מוטב אפוא לקבוע בשבילם את המונח הקצר לוחית. דרך האריזה וצורתה חשובות פחות בהקשר זה. לגבי המונח הכללי **מארז בועה**, אני חושב שמן הראוי לדון בו עם מומחים לאריזה שיוכלו לתת מידע על שדה המינוח הזה.

מ' בר־אשר: נצביע תחילה על ההצעה סדרן תרופות.

הצבעה

בעד סדרן תרופות – פה אחד

הוחלט לקבוע את המונח סדרן תרופות.

מ' בר־אשר: אשר ללוחית תרופות ומארז בועה, הרושם שלי הוא שיש הסכמה שמארז בועה מתאים להוראה הכללית, אבל עדיין רצוי להיוועץ בעניין זה במומחים לתחום האריזה.

אני מציע אפוא להכריע בין הצעת הוועדה לוחית תרופות, שבעתיד תתקצר בוודאי ללוחית, ובין הצעת האד' דותן לוחית בועות או בועיות.

ת' כץ: בוועדה הסתייגו מההצעה בועיות משום שהיא יכולה להתפרש כעטיפת הניילון העשויה בועות־בועות שנועדה לשמירה על דברים שבירים בזמן טלטולם.

מ' זמלי: אני הושבת שכדאי להעמיד להצבעה גם את האפשרות המקוצרת לוחית, שיכולה לשמש לא רק לתרופות. כך לא נזדקק לפתוח דיון מחודש.

מ' בראשר: אם כן עומדות לפנינו שלוש הצעות. נכריע ביניהן בהצבעה.

הצבעה

בעד לוחית – 16

בעד לוחית תרופות – 7

בעד לוחית בועיות – 2

הוחלט: לוחית.

[הערת העורך: באתר מונחי האקדמיה בא המונח בלשון זה: לוחית (כגון לוחית תרופות, לוחית ויטמינים; לוח ובו ארוזות סבליות כל אחת בנפרד בתוך כיפת פלסטיק או מעטה אחר).]

ה. אישור הודעת ועדת הדקדוק

הודעת ועדת הדקדוק

1. המונח דְּבָרִין ינוקד בשווא בבי"ת

רקע

מדובר במונח ממונחי השירה והפיוט בימי הביניים, והוראתו סדרת רהיטים מקיפה המפייסת את עשרת הדיברות בקדושתאות לשבועות. בתחילה החליטה ועדת הדקדוק לנקד דְּבָרִין בצירי (ישיבה 126), על פי ניקודו של עזרא פליישר. שיקולי הוועדה: הכתיב ביו"ד דיביריה (=דְּבָרִיָה) בפיוט מן הגניזה; הניקוד בצירי יכול לשמש לבידול בין השם הכללי דיבר ובין המונח הנדון. אף הוצע שהשם יתווסף לצורות בקיום הצירי במשקל זה שְלִישִׁים וְרַבְעִים. אהרן דותן ערער על החלטת הוועדה בטענה שכתוב ביו"ד אינו מעיד בהכרח על צירי, ויש מקרים שבהם כתיב זה מציין שווא נע. לדעתו הבידול אינו נצרך במקרה זה; דיברין אינו עשוי "להתנגש" בדיבור עם דיברות. בעקבות ערעורו חזרה בה הוועדה מן החלטה וקבעה את הניקוד בשווא: דְּבָרִין.

2. השם מוניטין משמש בזכר יחיד ובזכר רבים החלטה זו משנה החלטה קודמת שהתקבלה בישיבת המליאה רכה (מרחשוון תשנ"ו): מוניטין – זכר יחיד. הנימוק להחלטה הקודמת הוא המצוי בספרות חז"ל, כגון 'שיצא לו מוניטין בעולם' (בראשית רבה לט, יא). בכתבי היד באות הצורות מוניטא, מוניטון.

רקע להחלטה החדשה

בישיבה שד (סיוון תשס"ח) אושרה החלטת ועדת הדקדוק כי השם מסתורין ישמש

בזכר יחיד או ברבים, אף שבמקורות בא השם בנקבה יחידה ואף שהסיומת שלו אינה מציינת ריבוי. בעקבות זאת ביקשו חברים בוועדה לדון מחדש בהחלטה על מוניטין. בדפוסים מאוחרים אנו מוצאים שינוי בצורת המילה ובשימושה: 'יצאו להם מוניטין בעולם' (ילקוט שמעוני יהושע יז). אף בעברית החדשה מראשיתה נמצא שההתאם התחבירי של השם הוא ביחיד ורבים כאחד (בכתבי ביאליק, ש' בן ציון, ברנר וסוקולוב ועוד), וכך נוהג השם בימינו (כגון 'יצאו לו מוניטין' לצד 'מוניטין עסקי'). מטעמים אלו החליטה ועדת הדקדוק לשנות את ההחלטה הקודמת ולהתיר גם את השימוש בצורת הרבים.

הערה: לא יהיה שינוי בהחלטה על השמות מונופולין (זכר יחיד), מטרופולין (נקבה יחידה).

3. נטיית אִמְהוּת: אִמּוּתֵיכֶם, אִמּוּתֵיכֶם, וגם אִמְהוּתֵיכֶם

רקע

במקרא אין הצורה אִמְהוּת, וצורת הרבים מזדמנת רק בנטייה: אִמְתָּם (איכה ב, יב), אִמְתֵּינוּ (איכה ה, ג). גם בלשון חכמים, שממנה ירשנו את צורת הרבים אִמְהוּת, הנטייה היא בדרך כלל אמותיהן (כי"ק מכות ב, ו), אימותיך (ספרי במדבר קלא), אבל נמצאו גם עדויות יחידות לבסיס אימהות: אִמְ(ה)וּתֵיהֶן (כי"ק בכורות ב, ד; על הה"א סימן מחיקה!), אימהותיהן (תנחומא אחרי מות, ו). בהחלטות קודמות הושוו צורות נטייה לצורות הנפרד שלהן לשם פישוט המערכת, אף בניגוד למתועד במקורות, כגון קְצוּתֵי קְצוּתֵי (לצד קְצוּתֵי המתועדת). ועדת הדקדוק החליטה להחיל עיקרון זה גם בנטיית השם אימהות ולהתיר את קיום הה"א שבצורת הנפרד גם בנטייה.

ביטול הקמץ במ"ם בצורות הנוטות הוא על פי הכלל הרגיל.

4. צורן הריבוי זויות ינוקד בלי דגש ביו"ד, כגון חנויות, אחריות, שטויות

רקע

במקרא באות רק שתי צורות ריבוי זה, ובספרים מדויקים (על פי תנ"ך ברויאר) אין בהן דגש: חֲנִיּוֹת (ירמיהו לז, טז), מְלָכִיּוֹת (דניאל ח, כב). וכן נמצא בכתבי יד ובמסורות לשון של המשנה: חֲנִיּוֹת, חֲנִיּוֹת, חֲנִיּוֹת (כי"ק, פרמה א, פרמה ב ומסורת תימן). בדפוסים מאוחרים (ככל הנראה למן המאה ה"טז, ובעיקר מראשית המאה הי"ט) מנוקדות הצורות האלה בדגש: חֲנִיּוֹת, מְלָכִיּוֹת (כגון מקראות גדולות). על פי י' קוטשר (מחקרים בדקדוק לשון חז"ל, קובץ מחקרים בלשון חז"ל א, עמ' 103, הערה 10) הדגש נוסף בהשפעת צורת הריבוי הדגושה סיות, שהיא החלופה הפונטית לריבוי זויות. הדגש בא גם בסידורים האשכנזיים המקובלים בדורות האחרונים: גְּלִיּוֹתֵינוּ, זְקָיִת, מְלָכִיּוֹתֵינוּ. ספרי הדקדוק והמילונים מורים אף הם לנקד את צורת הריבוי של שמות המסתיימים ב־וּת בדגש (כך למשל ברקלי בלוחות השם שערך ובמילון אבן-שושן). הוועדה החליטה שהניקוד הראוי לצורן הנזכר הוא בלי דגש כפי שהוא בא בכתבי היד, ניקוד ההולם גם את ההיבט הדקדוקי. החלטה זו מקרבת את הכתיב המנוקד לכתיב בלי ניקוד (בשניהם תיכתב הווי"ו, כמו בצורת היחיד).

5. המילה יִמְרָה תנוקד בקיבוץ תחת היו"ד
רקע: המילונים חלוקים בניקוד המילה (ונגזרותיה), אם בקיבוץ אם בקמץ קטן. מפני
 המ"ם שאחר התנועה, המטה כלפי התנועה u, נקבע הניקוד בקיבוץ.

השלמות לסעיפים ב"החלטות האקדמיה בדקדוק"

6. חילופי גזרות
 נוסח ההחלטה: בבניין נפעל משמשות הצורות נִמַּק (עבר) נִמַּק נִמַּק נִמַּק (בינוני) –
 על דרך ע"ע, וגם נְמוֹק נְמוֹקִים – על דרך ע"ו. בבניין נפעל משמש הפועל נְמוֹחַ – על
 דרך ע"ו.

רקע: במקרא נִמַּקִּים (יחזקאל לג, י) וכיו"ב; השורש של נימוח הוא ככל הנראה מח"ח,
 על פי הערבית مَخَّ. החלטה זו תתווסף לסעיף 3.8.

7. משקל פֶּעַל בבניין קל
 נוסח ההחלטה: נטיית הפועל קֶטַן בעבר היא קֶטַן, קֶטַנְתִּי, קֶטַנו וכיו"ב.
 החלטה זו משלימה החלטה קודמת: "צורת הבינוני קֶטַן מותרת אף על פי שאינה
 במקורות" (ישיבה רל, מרחשוון תשנ"ז).

רקע

במקרא הצורה קֶטַנְתִּי (בראשית לב, י) היא ההיקרות היחידה של נטיית העבר. צורת
 הבינוני אינה מזדמנת במקרא; שם התואר קֶטַן בא בהקשר וקֶטַן בהפסק.
 במילונים – אבן-שושן: קֶטַן, קֶטַנְתִּי; ההווה ורב-מילים בפתח: קֶטַן.
 הוועדה דנה בשאלה אם לקיים רק את צורת העבר קֶטַן, קֶטַנְתִּי (כבמקרא) או שיש
 בהחלטה על צורת הבינוני קֶטַן פתח להתיר את הנטייה כולה על דרך משקל פֶּעַל
 (פירוש הדבר שהניקוד בפתח, כבמשקל פֶּעַל, מותר).

הוועדה החליטה להתיר את הנטייה על דרך משקל פֶּעַל. בשיקולים: בלשון ימינו
 הצורה קטונתי היא צורה קפואה שהדובר נוקט כדי לציין כי אינו ראוי לכבוד שניתן
 לו, וצורות נטייה אחרות כמו קטנתם כמעט שאינן משמשות. הנטייה בפתח תכוון
 להוראה 'נעשה קטן'. צוין הקושי בצורות הבינוני המתחייבות מנטייה במשקל פֶּעַל
 (קטון, קטונה, קטונים, קטונות).

נוסח חדש של ההחלטה: צורת הבינוני קֶטַן מותרת אף על פי שאינה במקורות. בעבר:
 קֶטַן/קֶטַן, קֶטַנְתִּי, קֶטַנְתִּים, קֶטַנְתֵּן. במקרא הנטייה במשקל פֶּעַל: קֶטַנְתִּי.

ערכים במאגר המונחים
 בשני הסעיפים שלהלן נקבעו צורות הערכים במאגר המונחים:

8. בִּירוֹקְרָטִיָּה

רקע: הוועדה דנה בצורה העדיפה לצורך מאגר המונחים. הוחלט לדבוק במקור
 הצרפתי של המילה ולקבוע תנועה פשוטה אחר הבי"ת – בִּירוֹקְרַטִיָּה – ולא ללכת
 אחר ההגייה האנגלית – בִּירוֹקְרַטִיָּה. שמות דומים אחרים במאגר: בִּירוֹקְרַטִיָּה (כימיה)

כללית, תשמ"ה) – burette; בורֶלְסְקָה (ספרות, תשס"ח) – burlesque. עם זאת אין בהחלטה כדי לפסול את ההגייה האחרת.

9. שְפּוּד

רקע: הצורות הבאות במסורות לשון חז"ל הן בעיקר שְפּוּד, שְפּוּד. במילוני האקדמיה ובמילונים הכלליים נחשבת הצורה שְפּוּד לצורה התקנית, אלא שאין לה תיעוד במקורות. מכאן שאין יתרון לשְפּוּד על הצורה הרווחת בדיבור שְפּוּד. עם זאת הצורה שְפּוּד שנהגה עד כה לא תיחשב שיבוש שהרי בניקוד זה הולכים מילוני האקדמיה זה קרוב למאה שנה. במאגר המונחים תהיה הפניה מהערך שְפּוּד לניקוד בחיריק.

נספח: תיקוני נוסח קלים ב"החלטות האקדמיה בדקדוק"

א. כללי הצירי (סעיף 1.4), כלל ט – משקל פְעֻלָה

על נטיית אֲשָׁדוֹת (נסמך רבים מן אֲשָׁדָה) תיתלה הערה: במקרא הדל"ת דגושה: אֲשָׁדוֹת (כגון דברים ג, יז).

ב. הגרוניים בפועל (סעיף 3.2), כלל ג (2) – פ' הפועל אל"ף; שם, כלל יג (2) – מקומו של חטף-סגול

ההוספות שאושרו באותיות מרווחות:

(כלל ג) בבניין קל אותיות ית"ן והלמ"ד בשם הפועל מנוקדות לפני פ' הפועל אל"ף בסגול, כגון יֶאֱסֹף תֶּאֱסֹפִי יֶאֱסֹפוּ לְאֶסְףִי; יֶאֱרֹךְ יֶאֱרָכוּ.

(כלל יג) בפועלי פ' הפועל אל"ף בציווי של בניין קל (בגוף נוכח ונוכחות, בדומה לצורת העתיד), כגון אֶגֶר, אֶמֶץ, אֶגְרֶנָה, ובצורת המקור הנטווי, כגון בֶּאֱסֹף, בְּאֶכַל.

ג. שם, כלל יא – התנועה לפני הח"ע סופית

לכלל המתיר ניקוד בצירי ופתח גנובה או ניקוד בפתח (כגון שְמַח, שְמִיחַ; יֶאֱרַח, יֶאֱרַח; שְמַח! שְמִיחִ!; לְהִמְנֶעַ, לְהִמְנִיעַ) תתווסף הסתייגות: אין הדברים אמורים בפעלים יִדַע, יִדְעָ, יִדְעוּ – באלה מנוקדת ע' הפועל בפתח ואין פתח גנובה. כמו כן יוער על צורות בינוני במקרא שבהן בא פתח (שלא כנוהג ושלא על פי הכלל): במקרא נִטַע, רִגַע, רוֹקַע, שָסַע, מָרַע.

הערת העורך: בעצה אחת עם יושב ראש ועדת הדקדוק חיים כהן הוחלט שלא להוסיף לכלל את ההסתייגות על הפעלים יִדַע, תִקַע.

מ' בר-אשר: החלטות ועדת הדקדוק נמסרו לעיון מוקדם של החברים. לא נשלחה עליהן כל השגה, ועל כן הודעת הוועדה מתאשרת בזה. בכך נחתמת הישיבה.